

Психолого-юридична характеристика фізичного і психічного насильства в межах ст. 187 Кримінального кодексу України (розбій)

Ключові слова:

розбій, напад, погроза, примус, психічне насильство, фізичне насильство

В. О. Казміренко,
ад'юнкт кафедри
юридичної психології
Київського національного
університету внутрішніх
справ

Розбій належить до злочинів проти власності (розділ VI КК України) і визначається законодавцем як «напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства» [1, 76].

Ступінь суспільної небезпечності розбою досить високий. Він полягає в тому, що сам злочин складний за своєю законодавчою конструкцією та поєднує в собі посягання не тільки на власність, але й на саму особу, яка зазнала нападу і насилля, що становить небезпеку для її життя і здоров'я. Розбій – злочин, при скоєнні якого злочинець посягає на суспільні відносини у майновій сфері шляхом безпосереднього впливу як на власність, так і на особу, застосовуючи до власника майна фізичне або психічне насильство як засіб заволодіння його цінностями.

Визначаючи склад злочину, передбаченого ст. 187 КК України, законодавець акцентує увагу на наявності фізичного або психічного насилля, небезпечного для життя і здоров'я потерпілого. Виходячи з цього, багато правників безпосереднім об'єктом розбою визнають життя і здоров'я потерпілого. Вбивство особи, яка зазнала нападу, ознаками розбою не охоплюється, оскільки закон не називає смерть потерпілого ні в переліку основних, ні в переліку кваліфікуючих розбій ознак.

Злочин, як і будь-яке інше явище, можна розглядати з різних точок зору. Оскільки злочин – це людський вчинок, то найбільш закономірним і важливим є його психологічний аналіз – вивчення злочину як прояву властивостей особи, розкриття мотивів і цілей злочинця.

Згідно з визначенням розбою, це злочин двооб'єктний: він посягає на відносини власності і на здоров'я людини. Кожний із названих об'єктів посягання належить до категорії основних. Водночас, законодавець відніс норму відповідальності за розбій до групи злочинів, що посягають на відносини власності, маючи на увазі, що життя і здоров'я людини охороняються іншою численною і до того ж відособленою системою кримінально-правових норм Особливої частини КК України.

Розвиток поглядів на об'єкт розбою як суспільно небезпечне діяння в кримінальному праві супроводжувався різними тенденціями, серед яких найбільш поширеною слід вважати необхідність посилення відповідальності за злочини проти особи.

В науковій літературі можна натрапити на сумнівну, на наш погляд, точку зору, згідно з якою розбій є злочином проти громадського поряд-

ку. Аргументуючи свою позицію, автори посиляються на те, що розбій вважається закінченим з моменту нападу, поєднаного з насильством відносно особи, незалежно від факту вилучення майна. На їх думку, сконструювавши в такий спосіб склад розбою, законодавець підкреслив те, що цей злочин зазіхає на суспільний спокій, безпеку і порядок [2, 109]. Однак, існуюча конструкція складу розбою викликана таким першочерговим завданням як кримінально-правова охорона особистості від зазіхань на її життя і здоров'я.

Встановлення головного і додаткового об'єктів конкретного двооб'єктного посягання, безумовно, завжди вирішує завдання про його належність до певної групи злочинів, про віднесення суспільно небезпечного діяння до того чи іншого розділу Кримінального кодексу. В цих випадках заподіяння шкоди другорядним об'єктам, незалежно від їх важливості, або є кваліфікаційною ознакою складу, або вони враховуються при визначенні винному покарання [3, 83].

Розбій – найбільш небезпечний злочин із числа тих, що посягають на власність, тому що він поєднує в собі посягання не тільки на майнові інтереси, але й на саму особу потерпілого: відносини власності при розбої порушуються шляхом безпосереднього впливу, на особу, яка зазнала нападу, де небезпечно насильство виступає як засіб вилучення майна. Закон не обмежує коло осіб, які можуть бути потерпілими при розбої в зв'язку з насильницьким посяганням винного на власність.

Наявність у складі розбою такої ознаки, як застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я потерпілого, дозволяє твердити, що його об'єктом варто вважати не тільки здоров'я, але й життя людини. Однак для такого висновку недостатньо підстав. Насильство, що застосовується в процесі розбійного нападу, може вилитися в заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень, пов'язаних із розладом здоров'я, і таке насильство цілком охоплюється складом розбою, не потребуючи самостійної кваліфікації. Інша справа – навмисне чи, навіть, необережне заподіяння смерті.

Спосіб вчинення злочину є формою об'єктивування діянь винного. Дії без конкретного способу їх втілення неможливі. Говорячи про спосіб здійснення злочину, звичайно мають на увазі визначений порядок, метод, послідовність рухів і прийомів, що застосовує особа. Підтвердженням цього є й лінгвістичне визначення цього поняття. Так, тлумачний словник сучасної української мови визначає спосіб як «певну дію, прийом або

систему прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось» [4].

Залежно від певних форм злочинної поведінки, що характеризуються визначеним способом діяння, законодавець диференціює кримінальну відповідальність за конкретні види злочинів. Саме спосіб вчинення дозволяє розмежовувати суміжні склади злочинів. Останнє легко підтвердити на прикладі розмежування складів злочинів, яким властива тотожність більшості ознак, що характеризують елементи складу злочину, за винятком способу діяння. Особливість способу скоєння злочину може набувати також значення кваліфікуючої злочин ознаки. У тих складах злочину, де особливий спосіб не є конструктивною ознакою того чи іншого виду складу, його специфіка враховується як обставина, що обтяжує покарання [5, 101–103].

Слід зазначити, що як будь-яка ознака складу злочину, спосіб не є ізолюваним, будучи органічною, взаємозалежною частиною в сукупності ознак, які характеризують, відповідно до закону, діяння як злочинне. Визначений спосіб характеризує злочинне діяння, обумовлює злочинні наслідки, свідчить про суспільну небезпечність винного і про форму вини.

Розбій з об'єктивної сторони виявляється в нападі, поєднаному з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, чи з погрозою застосування такого насильства. У цьому випадку, як і при перерахуванні законодавцем вичерпної альтернативи, конкретний спосіб стає обов'язковою ознакою, що характеризує об'єктивну сторону складу злочину.

Напад – це раптова для потерпілого агресивна дія винного, котра поєднана з насильством чи погрозою застосування насильства. При розбої «напад чи безпосереднє наступне за ним насильство (погроза) складають органічну єдність двох нерозривно агресивних актів, об'єднаних єдиною метою – привласнення чужого майна» [6].

Деякі автори [7, 4] намагаються провести розмежування між поняттями «напад» і «насильство». Однак помітити якісь відмінності між цими поняттями, з погляду їх юридичної значущості, практично неможливо. Справа в тому, що початок нападу завжди за часом збігається з фізичним чи психічним насильством. Дії винного, розпочаті з умислом заподіяти насильство не негайно, а в наступному, не можуть розцінюватися як напад, а є лише готуванням до розбою або (залежно від обставин) – повинні розглядатися як вимагання.

В теорії кримінального права немає єдиного

підходу до оцінки юридичної природи поняття «напад». Одні автори взагалі не дають визначення розбійного нападу і не розкривають його змісту, інші вважають, що напад тотожний насильству, а треті – що напад не обов'язково означає застосування насильства.

У структурі диспозиції ст. 187 КК України можна виділити такі конструктивні елементи: 1) напад; 2) з метою викрадення чужого майна; 3) поєднання з насильством, небезпечним для життя і здоров'я людини; 4) погроза застосування такого насильства. При цьому перший із них є однією з найбільш складних і суперечливих за змістом у теорії кримінального права ознакою розбою. Так Л. Д. Гаухман доводить, що «об'єктивну сторону розбою характеризує і напад, і насильство (небезпечне для життя чи здоров'я) чи погроза його застосування як самостійні елементи складів злочину, передбаченого ст. 187 КК України, оскільки кожний із них включений у норми розбою, а отже, наділений специфічними ознаками, що відрізняють один елемент від іншого» [8, 108]. Однак зазначених специфічних ознак він не розкриває. На думку В. А. Владимірова, розбійний напад визначається як активне протиправне навмисне діяння, розпочате з метою вилучення майна, що утворює реальну небезпеку негайного застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я [9].

Зацікавлено розглядають це питання А. Гравіна та С. Яні, які уявляють напад як діяння, що складається з наступних етапів – створення реальної небезпеки застосування насильства і безпосереднє насильство [10, 19]. Вони вважають, що напад не обов'язково повинен бути спрямований на подолання реального опору потерпілого, а може мати на меті попередження можливого опору при вилученні майна. Для того, щоб заволодіти майном, злочинець повинен подолати реальний чи можливий опір потерпілого, що суперечить його намірам і волі. Тому варто розглядати будь-яке посягання на тілесну недоторканість як насильницьке, оскільки воно відбувається проти волі потерпілого. Більш того, коли останній приведений у безпечне для злочинця становище за допомогою одурманюючих засобів, не усвідомлює характеру вчиненого над ним насильства, це не змінює природи злочину: такі злочинні дії спрямовані проти інтересів потерпілого, вони є способом, що нейтралізує його опір, засобом досягнення злочинного результату і саме з цією метою застосовуються злочинцем. Напад не обов'язково повинен бути спрямований на подолання реального опору потерпілого при заволодінні

його майном, він може мати на меті попередження можливого опору. Оцінюючи ступінь тяжкості насильства, варто враховувати не тільки його наслідки у вигляді заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого, але й його інтенсивність, тривалість, спосіб застосування знарядь злочину.

Чинне законодавство визнає розбоєм тільки дії, поєднані з насильством, небезпечним для життя і здоров'я. На нашу думку, для правильної кваліфікації розбою велике значення має правильне тлумачення поняття «насильство, небезпечне для життя і здоров'я потерпілого».

Під насильством у загальному значенні розуміють протиправне застосування до потерпілого сили, яка не є небезпечною для його життя чи здоров'я. Загальноприйнятим є поділ насильства на *фізичне* і *психічне*, що знайшло своє відображення і в диспозиції ст. 187 КК України: при розбої насильство може бути як фізичним, так і психічним.

Насильство над особою є досить малодослідженою в юридичних науках проблемою, причому більшою мірою це стосується психічного насильства. Психіка людини і дотепер недостатньо захищена і цивільним, і кримінальним правом через, насамперед, труднощі визначення причинного зв'язку між діями суб'єкта і психічною травмою, що часто буває більш небезпечною для здоров'я, ніж травма фізична. І досі в літературі йдуть суперечки про природу насильства, його форми і види. Існує думка, що насильство може бути не тільки суспільно шкідливим, але й суспільно корисним, протизаконним і цілком погодженим із правом, вчиненим як умисно, так і з необережності, відносно інших та самого себе (аутоагресія).

Так, у монографії Л. В. Сердюка правове поняття насильства визначається як «навмисний, протизаконний з боку інших осіб вплив на людину, скоєний проти чи мимо її волі і здатний заподіяти їй органічну, фізіологічну чи психічну травму й обмежити її волю чи волевиявлення дій» [11, 142]. Він вважає, що невинне чи здійснене з необережності заподіяння шкоди особі чи суспільству, а також застосування сили в загальнокорисних цілях не є насильством; а психічним насильством може бути не тільки погроза, але інша неприємна для людини інформація, здатна заподіяти їй психічну травму чи обмежити свободу її волі (образ, наклеп, інша інформація, що травмує психіку). Психічним насильством є також протизаконний вплив безпосередньо на мозок людини з метою зміни його функцій проти чи мимо волі потерпілого (електронна стимуляція

мозку, разове введення в організм людини наркотиків, гіпноз і т. ін.), якщо це не впливає на її здоров'я.

Аналізуючи погляди Л. В. Сердюка, С. Щерба зазначив, що така точка зору містить спірні моменти, що стосуються самого визначення насильства і його тлумачення, але які саме не зазначив [11, 142].

Фізичне насильство при вчиненні розбою – це силовий вплив на потерпілого, який знаходить свій вияв у заподіянні легкого тілесного ушкодження, що призвело до короткочасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності, у нанесенні середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження. Таке насильство, за винятком тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого сталася смерть потерпілого, охоплюється поняттям розбою і не потребує додаткової кваліфікації за статтями про злочини проти особи. Поняттям «розбій» охоплюється також напад з метою заволодіння майном, поєднаний з насильством, яке заподіяло потерпілому легке тілесне ушкодження, що не призвело до короткочасного розладу здоров'я або взагалі не спричинило ніякої шкоди його здоров'ю, однак було небезпечним для життя чи здоров'я в момент заподіяння [12, 386].

В. Пітецький [13, 13–14] зазначає, що термін «насилля» означає широкий спектр фізичного впливу на потерпілого (від простих побоїв до заподіяння тілесних ушкоджень різної тяжкості). В зв'язку з цим, на його думку, виникає проблема співвідношення насилля в різних злочинах із посяганнями на особу, що виділені законодавцем в самостійні склади.

Враховуючи те, що фізичним насильством є свідомі протиправні дії, що порушують тілесну недоторканність іншої особи проти або всупереч її волі, за основу класифікації слід прийняти такі ознаки: безпосередній об'єкт посягання; характер насилля; роль, відведена насиллю в складі злочину (призначення).

Поняття «фізичне насильство» охоплює три різних види впливу на особу потерпілого [14, 77]:

- 1) вплив на тілесну недоторканність, здоров'я чи життя людини;
- 2) обмеження свободи особи;
- 3) вплив на внутрішні органи потерпілого без порушення зовнішніх тканин організму.

Під **фізичним насильством першого виду** мають на увазі будь-який вплив факторів зовнішнього середовища на організм людини, на її тілесну недоторканність (від заподіяння фізичного болю – найменшого за ступенем інтенсивності

насильства і до найбільш інтенсивного – вбивства). Застосовуючи насильство, що виражається у впливі на тілесну недоторканність, здоров'я чи життя потерпілого, злочинець використовує як безпосередньо свою м'язову силу, так і зброю чи інші знаряддя насильства. Насильство цього виду може здійснюватися й за допомогою використання тварин (наприклад, собаки, яку злочинець нацьковує на потерпілого).

Другий вид насильства – обмеження свободи. Слід зазначити, що віднесення обмеження свободи людини до фізичного насильства є спірним. Одні автори вважають, що обмеження волі потерпілого не можна вважати насильством, інші – що насильством визнається не будь-яке обмеження свободи, а лише те, котре поєднано з безпосереднім впливом на тіло потерпілого (зв'язування, затикання рота). Ці дії носять насильницький характер, тому що нападаючий при їх здійсненні впливає безпосередньо на тілесну недоторканність потерпілого. Саме ці фізичні зусилля винного позбавляють потерпілого можливості чинити опір заволодінню майном. У випадку, якщо насильницьке позбавлення волі становить небезпеку для життя чи здоров'я потерпілого (наприклад, затикання рота кляпом, що загрожує асфіксією, зв'язування і залишення потерпілого на морозі), воно складає елемент розбою; в інших – є ознакою насильницького грабежу.

Третім видом насильства є фізичний вплив на внутрішні органи людини без порушення її тілесної недоторканності. Так, на думку А. Х. Юнусова, фізичним насильством при розбої слід вважати насильницьке приведення потерпілого в несвідомий стан за допомогою одурманюючих засобів [15, 98].

Свого часу пленум Верховного Суду РРФСР у постанові «Про судову практику у справах про грабежі і розбої» від 4 травня 1990 р. № 2 надав таке роз'яснення з цього питання, що «введення в організм потерпілого небезпечних для життя і здоров'я сильнодіючих, отруйних чи одурманюючих речовин з метою приведення його таким способом у безпорадний стан і заволодіння державним, суспільним чи особистим майном, повинно кваліфікуватися як розбій» [16].

Як правило, в цих випадках потерпілий вживає отруйні чи інші сильнодіючі речовини внаслідок обману з боку винного, який має намір таким чином прибрати в особі потерпілого перешкоду на шляху до майна.

Дискусійними є ситуації, коли безпорадний стан потерпілого досягається шляхом споювання його спиртними напоями. Існує думка, що квалі-

фікація залежить від ступеня інтоксикації спиртним, оскільки це може спричинити серйозні патологічні зміни в організмі. Тому залежно від наслідків діяння може розглядатися або як розбій, або як грабіж. А. І. Санталов заперечує відповідальність за розбій у випадках добровільного вживання потерпілим алкоголю чи наркотиків, вважаючи, що насильство тут відсутнє. Він також вважає, що при застосуванні одурманюючих речовин потерпілий усвідомлює факт здійснення над ним насильства. Ми не поділяємо цієї думки. Поведінка чи стан жертви не повинні впливати на кваліфікацію діяння, вчиненого винною особою. Вбивство добропорядної людини чи п'яного бомжа – всеодно вбивство, і те, що останній був п'яний, навіть не може вважатися обставиною, що пом'якшує покарання. Так, насильство відсутнє щодо вживання спиртного (окрім випадків, коли жертві проти її волі заливають в рот), але не щодо вилучення майна.

Для того, щоб заволодіти майном, злочинець повинен перебороти реальний чи можливий опір потерпілого, тобто він діє проти його волі й усвідомлює характер своїх дій. Тому, на нашу думку, як насильницьке слід розглядати будь-яке посягання на тілесну недоторканність, якщо воно вчинюється проти волі потерпілого. Отже, розбійний напад полягає в створенні небезпеки застосування насильства, що, виходячи з конкретної обстановки, було об'єктивно реальним, незалежно від того, усвідомлював цей факт потерпілий чи ні, а також здійснення відносно потерпілого дій, спрямованих проти його життя і здоров'я.

При оцінці дій обвинувачуваного як насильницьких потрібно виходити не тільки з того, чи дійсно усвідомлював потерпілий характер цих дій, але також враховувати, як би він розцінював їх, якби мав таку можливість. Залежно від цього можна визначитися – чи були дії об'єктивно спрямовані проти інтересів потерпілого, отже, здійснені всупереч його волі. Наслідки цих дій (ступінь заподіяння шкоди здоров'ю) дають підставу для їх правової кваліфікації як грабежу чи розбою.

При кваліфікації дій винного, який з метою заволодіння майном увів потерпілого шляхом застосування одурманюючих або сильнодіючих речовин у безпорадний стан, необхідно виходити з того, чи були такі дії небезпечними для життя або здоров'я. При цьому слід відповісти на такі запитання:

а) чи був безпорадний стан потерпілого наслідком насильницьких чи обманних дій винного або він був досягнутий завдяки добровільному

вживанню потерпілим наркотиків чи алкоголю (наприклад, споживання винним потерпілого, використовуючи не лише його пристрась до спиртного, але й згоду жертви на вживання (в останньому випадку немає нападу і немає розбою));

б) наскільки використана злочинцем речовина була небезпечна для життя чи здоров'я потерпілого.

Якщо одурманюючі засоби були застосовані проти волі потерпілого та створювали небезпеку для його життя чи здоров'я, і це підтверджено відповідним висновком судово-медичної експертизи, а особа, що їх застосувала, усвідомлювала таку небезпеку, – вона винна у вчиненні розбою [12, 388].

Другим видом насильства є **психічне насильство**, що полягає у погрозі негайно застосувати до потерпілого або до близьких йому осіб фізичного насильства, небезпечного для життя чи здоров'я. Тобто, це вплив злочинця на свідомість і волю потерпілого без застосування фізичної сили з метою підкорити собі його поведінку за допомогою залякування. Основним критерієм визначення реальності погрози має бути характер злочинних дій і спрямованість умислу. Крім того, необхідно враховувати суб'єктивне сприйняття погрози потерпілим, на яке завідомо розраховує винний. Р. Шарапов пропонує такий перелік видів погроз [17, 58.]:

- 1) погроза фізичним насильством;
- 2) погроза знищенням, пошкодженням або вилученням майна;
- 3) шантаж;
- 4) використання матеріальної або іншої залежності потерпілого;
- 5) вимагання підкупу і хабара;
- 6) погроза скоєння інших протиправних дій (неконкретизована погроза).

На практиці нерідко виникають труднощі у визначенні характеру погрози. Тому при погрозі насильством важливе значення має з'ясування обставин нападу, характеру дій нападаючого, властивостей предметів і знарядь, які знаходилися при ньому [7, 7].

Погроза при розбійному нападі є залякуванням потерпілого негайним застосуванням небезпечного насильства, придушенням його волі, примусом до бездіяльності, до відмови від опору або до здійснення активних дій (наприклад, до передачі нападаючому майна чи до вказівки місця його знаходження). Психічний вплив на потерпілого може мати на меті також нейтралізацію протидії третіх осіб під час заволодіння майном.

Такий вплив має бути реальним і містити у собі небезпеку для потерпілого. Тільки інтенсивна за ступенем погроза здатна залякати потерпілого і змусити його виконати вимоги нападаючої особи. Загроза може бути виражена словесно, жестикуляцією, демонстрацією будь-яких предметів для вчинення насильства. Вирішення питання про ступінь чи характер насильства залежить від спрямованості умислу винного та сприйняття такої загрози потерпілим. При цьому основним критерієм є спрямованість умислу винного, яка визначається на підставі аналізу всіх обставин справи [12, 386–387].

Однак при вирішенні питання про реальність погрози не можна не враховувати і того, як сам нападаючий оцінює її здатність побороти волю потерпілого до опору: при здійсненні нападу, поєданого з погрозою, він повинен розраховувати на неї як на цілком достатню для досягнення мети привласнити чуже майно.

Практично не має значення, чи мав злочинець можливість виконати погрозу. Тому погроза навіть фіктивною зброєю (наприклад, макетом пістолета) повинна визнаватися реальною, якщо потерпілий не підозрює про її фіктивність, а сам нападаючий розраховує, що особа, яка зазнала нападу, не зуміє чи не зможе визначити непридатність предмета, що імітує зброю, для фактичного насильства.

Погроза застосувати насильство не негайно під час чи на місці нападу, а в майбутньому, утворює ознаку не розбою, а вимагання.

Однак, незалежно від способу її вираження, погроза повинна бути такою, що дасть зрозуміти особі, яка зазнала нападу, що їй загрожує негайна і неминуча розправа, якщо вона не підкориться вимогам нападаючого і спробує перешкоджати заволодінню майном.

Будучи засобом заволодіння чужим майном, як фізичне насильство, так і погроза його застосування можуть бути адресовані також близьким особам його власника: родичам, членам родини й ін. Погроза, наприклад, розправитися з дитиною потерпілого здатна вплинути на нього більше, ніж погроза застосувати насильство до нього самого. Але погроза, адресована не самому потерпілому, а близьким йому особам, утворює ознаку розбою за умови, що вона може бути реалізована негайно і на місці здійснення нападу.

Застосування насильства до переслідувачів для запобігання затримання не може розглядатися як ознака розбою, тому що в цьому випадку насильство не є способом заволодіння майном чи утримання його у своєму незаконному володінні.

Таке насильство має бути кваліфіковане як самостійний злочин проти особи в сукупності з вчиненою раніше крадіжкою чи ненасильницьким грабежем. Також і насильство, що застосовує винний стосовно потерпілого вже після того, як переконається у відсутності в жертви цінностей («помста»), не утворює способу заволодіння майном, будучи актом насильства, що вимагає самостійної кваліфікації.

Не є ознакою розбою насильство, застосоване не як спосіб заволодіння майном, а з хуліганських спонукань чи з метою приховання злочину і його слідів, якщо навіть в особи, щодо якої застосовано насильство, вилучається майно. У цьому випадку між насильством і заволодінням майном відсутня внутрішня єдність, що служить підставою визнання діяння винного розбоєм, саму сутність якого складає єдність зазіхання як на особу, так і на власність потерпілого. Тому подібні дії повинні кваліфікуватися як відповідний злочин проти особи і, за сукупністю, як крадіжка чи грабіж.

Елементом розбою може бути визнано фізичне насильство, що за своїм характером є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, а психічне – те, що виражається у погрозі застосування саме такого фізичного насильства [18, 101]. А. І. Рарог зазначає з цього приводу: «Небезпечним для життя чи здоров'я потрібно визнавати таке насильство, яке взагалі не заподіяло ніякої шкоди здоров'ю, однак у момент застосування створювало реальну небезпеку для життя чи здоров'я потерпілого» [19, 23].

Небезпечним для життя і здоров'я, є насильство, що заподіяло тяжку шкоду здоров'ю потерпілого (ст. 121 КК України), шкоду середньої тяжкості (ст. 122 КК) чи спричинило короткочасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності (ст. 125 КК), а також насильство, що хоча і не заподіяло зазначеної шкоди, але створило реальну небезпеку для життя потерпілого. Небезпечне для життя насильство – це насильство, яке в момент заподіяння чи в клінічному перебігу спричиняє загрозові для життя явища, котрі без надання медичної допомоги, за звичайним своїм перебігом, закінчуються чи можуть закінчитися смертю [12, 386]. Свого часу в Бюлетені Верховної Ради СРСР 1969 р. зазначалося, що насильницький вплив на потерпілого, пов'язаний із створенням загрози для його життя чи здоров'я, може розглядатися як розбій, якщо злочинець діяв із метою злочинного заволодіння чужим майном. Якщо погроза не містить дійсної небезпеки для життя і здоров'я, а помилково

сприймається такою лише потерпілим, дії можуть розглядатися як розбій за умови, що погроза нікчемним способом була свідомо розрахована винним на помилкове сприйняття її потерпілим [20, 23].

Насильство при розбої є засобом заволодіння майном і найчастіше передує заволодінню. Злочинець у цих випадках за допомогою погрози насильством, небезпечним для життя і здоров'я, намагається позбавити потерпілого бажання чи нейтралізує його спроби протидіяти. Зазначене стосується також будь-яких осіб, які мають безпосереднє відношення до майна, а також інших осіб, які випадково опинилися на місці вчинення злочину. З огляду на цю особливість розбою, законодавець визнає злочин закінченим з моменту здійснення нападу, незалежно від того, встиг злочинець заволодіти майном, чи ні. Водночас, розбій буде мати місце й у разі, коли злочинець, почавши таємне викрадення, застосовує насиль-

ство в процесі вилучення майна з метою його утримання.

Небезпечним для життя закон визнає також насильство, реально здатне спричинити смерть людини, хоча за суб'єктивним сенсом воно і не може розглядатися як безпосередньо спрямоване на вчинення убивства. Таким визнається, зокрема, тяжке тілесне ушкодження, небезпечне для життя в самий момент його заподіяння, навіть якщо через сприятливий збіг обставин таке насильство і не привело до смертельного результату.

Можливість заподіяння смерті потерпілому при розбійному нападі відносить цей злочин до числа найбільш суспільно небезпечних зазіхань на власність. Однак, не викликає сумнівів, що вбивство містить вищий ступінь суспільної небезпеки, ніж розбій, оскільки позбавляє людину найбільш цінного і необоротного блага – життя.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Кримінальний кодекс України. – К.: Атіка, 2003. – С. 76.
2. *Болотский Б. С.* Об уголовно-правовой оценке разбоя в советском праве // Ученые записки. Вопросы уголовного и исправительно-трудового права. Вып. XVI. – Саратов: изд-во Саратовского гос. ун-та, 1969. – С. 109.
3. *Пінаєв А. О.* Деякі питання кримінально-правової оцінки розбою // Проблеми правознавства. – Вип. 22. – К., 1972. – С. 83.
4. <http://www.slovyk.net/?swrd=СПОСІБ>
5. *Бондаренко Н. А.* Уголовно-правовое значение способа совершения преступления // Криминалистический сборник (материалы научно-теоретической конференции). – Рига, 1972. – С. 97, 99, 101–103.
6. Уголовный кодекс РСФСР с постратейными материалами. – М.: Юрид. лит., 1987. – С. 464.
7. *Архкова В. И.* Разбой с целью завладения государственным или общественным имуществом: Лекция. – Иркутск, 1973. – С. 4, 7.
8. *Гаухман Л. Д.* Насилие как средство совершения преступления. – М.: Юрид. лит., 1974. – С. 108.
9. *Владимиров В. А.* Уголовная ответственность за грабеж // Сов. юстиция. – 1962. – № 15-16. – С. 44-45.
10. *Гравина А., Яни С.* Правовая характеристика нападения как элемента объективной стороны разбоя // Соц. законность. – 1981. – № 7. – С. 19.
11. *Щерба С.* Рецензия на монографию Сердюка Л. В. «Насилие: уголовно-правовое и криминологическое исследование» // Уголовное право. – 2003. – № 2. – С. 142.
12. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – Вид 2, перероб. та доп. / Відп. ред. С. С. Яценко. – К.: А.С.К., 2003. – С. 386.
13. *Путецкий В.* Квалификация преступлений, совершаемых применением физического насилия // Советская юстиция. – № 1. – 1993. – С. 13-14.
14. *Симонов В. И.* К вопросу о классификации видов физического насилия // Научные труды Свердловского юр. ин-та. – Вып. 49. – Свердловск, 1976. – С. 77.
15. *Юнусов А. Х.* Пути совершенствования уголовно-правовой нормы о разбоях // Вестник ЛГУ. – Серия 11. – «Право». – 1991. – № 2. – С. 98.
16. http://www.supcourt.ru/print_page.php?id=878
17. *Шаранов Р.* Вопросы квалификации преступных угроз // Уголовное право. – 2006. – № 1. – С. 58.
18. *Владимиров В. А.* Квалификация преступлений против личной собственности. – М.: Юрид. лит., 1968. – С. 101.
19. *Рарог А. И.* Уголовное право России. Особенная часть: Учебник. – М.: Юрид. лит., 1996. – С. 23.
20. Бюлетень ВР СРСР. – 1969. – № 3. – С. 23.